

RECORDANT
VALENTÍ MASACHS I ALAVEDRA
(1915-1981) *

La vida comporta sovint obligacions tristes, com és ara la d'aquest acte celebrat a la memòria i en homenatge del qui fou bon amic, gran professor i destacat científic Valentí Masachs i Alavedra. Amb ell és la segona vegada que em pertoca retre públic homenatge a dos dels meus primers deixebles —trist privilegi de l'edat—, el doctor Noel Llopis Lladó i en Masachs. Per això parlar d'un dels dos em recorda forçosament l'altre, perquè tots dos els havia conegut gairebé a la mateixa època, tots dos han estat dos geòlegs rellevants i amb tots dos he col·laborat en una sèrie de treballs i d'iniciatives comunes; i tots dos ens han deixat massa aviat. Els vaig conèixer quan feia ben poc que havien acabat la llicenciatura de Ciències Naturals, essent en Masachs el 1943 alumne del segon curs de la carrera i en Llopis de darrer curs, quan jo feia de professor auxiliar, com aleshores es deia, o si voleu com a adjunt, segons la nomenclatura universitària actual; però aleshores els auxiliars estàvem reservats a les classes pràctiques i solament en algun cas excepcional, en absència del professor titular de l'assignatura, se'ns autoritzava a fer algunes classes teòriques. Masachs havia estat deixeble de primeres lletres d'un gran mestre, en Josep Albagés, a qui vaig conèixer com a amic del meu pare, i a qui devem haver-lo descobert i haver recomanat a la família que li fessin seguir estudis universitaris. Com així ho féu, ingressant a la Universitat barcelonina el 1933. La guerra civil va interrompre els estudis d'en Masachs a mitja carrera, però treballador infatigable com havia estat sempre, em venia a trobar sovint, en la forçada interrupció de les classes, a demanar-me llibres per a estudiar i continuar documentant-se. Van ésser els meus primers consells. Després, un cop acabada la guerra, amb l'esperonador afany de retrobar el temps perdut, afany que les circumstàncies havien encomanat a tots els de la seva promoció, va fer el curs que li mancava; i tot seguit, en aquell temps difícil i de futur nebulós, empenqué el camí de l'ensenyament secundari, gairebé com a única via oberta aleshores, però amb vocació —que el temps i la labor realitzada acreditarien— pensant arribar a la càtedra de l'institut de segon ensenyament, com aleshores es deia; però potser amb la intenció d'arribar més enllà si un dia les circumstàncies de la seva modesta posició familiar li ho permetien.

El 1943, tot just acabada la llicenciatura, obtenia el número u en les oposicions a càtedra d'institut de segon ensenyament, essent el catedràtic més jove d'aquella època, i anà destinat a l'Institut de Lleida, encara que per poc temps, car molt aviat pogué permutar la plaça amb la de Manresa, regentada per Jordi Sirera. A l'Institut de Manresa, avui Lluís de Peguera, hi exercí una quarantena d'anys com a professor

* Llegit el 16 d'octubre de 1981 en l'homenatge tributat a Manresa, amb motiu de la concessió pòstuma de la medalla d'or de la ciutat.

qualificat de Ciències Naturals, a més d'ésser-ne secretari de 1943 a 1956 i director des de 1956 a 1962, i un dels seus propulsors, tant com a professor com a animador i president de l'Associació d'Antics Alumnes, i com a iniciador de la revista *Bages*, de temes manresans i culturals.

El 1945, un cop ja instal·lat definitivament a Manresa, Masachs creà una família nova amb la seva muller Maria del Carme Pleyà. De 1943 a 1945 cotinuà la formació científica compaginant les seves obligacions com a professor de Manresa amb les de becari de la Secció de Geomorfologia del Instituto de Investigaciones Geológicas Lucas Mallada (Consejo Superior de Investigaciones Científicas, més tard transformat, amb altres seccions barcelonines, en l'Institut Jaume Almera). Aleshores em consultà sobre la seva futura tesi doctoral. Per fortuna, feia poc que havia conegut una gran figura de la geografia física, en Maurice Pardé, de Grenoble, un dels grans especialistes europeus sobre la hidrologia fluvial i, particularment, sobre el règim dels rius; un gran humanista a qui els estudiants anomenaven «père Pardé», i a qui encara veig entusiasmat com un infant davant la font monumental de Montjuïc, d'on no el podíem arrencar. He dit que sortosament l'havia conegut, perquè, en la meua inexperiència, hauria pogut engrescar en Masachs amb altres temes fantasmagòrics, en lloc de tocar de peus a terra sobre un dels problemes bàsics de la geografia física peninsular, tal com conscienciosament m'havia fet veure una conversa mantinguda amb Pardé, durant un dinar a Vic, en el transcurs d'una excursió feta amb l'Institut de Geografia Alpina de Grenoble. Altrament les obligacions de la càtedra que acabava d'obtenir en Masachs, li exigien de treballar en temes que no demanessin gaires consultes bibliogràfiques, ni gaires treballs sobre el terreny. Va completar la seva formació, que jo no podia donar-li, anant, el 1951, a passar mig any pensionat a Grenoble amb el qui seria el seu mestre, el qual es portà, com era habitual i molt especialment amb en Masachs, com un veritable pare. Masachs aprofità bé el temps i tornà convertit en un consumat potamòleg. El resultat foren diversos treballs sobre el règim dels rius peninsulars i, finalment, la seva tesi doctoral sobre el mateix tema, la qual li meresqué un premi del Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Des d'aleshores era obligat recórrer a en Masachs quan s'havia de parlar dels rius espanyols. És l'autor de diverses obres sobre el tema, com els capítols sobre el clima i la hidrografia en el volum de la Geografia General d'Espanya, editada per la casa Montaner i Simón, i dels capítols semblants de la Geografia de Catalunya, car Masachs era un home de bona capacitat de síntesi, capaç d'entendre i de fer entendre les visions i els problemes generals, qualitat que no sempre es dona en els bons especialistes.

Però en Masachs no era solament l'especialista acantonat en els límits d'un petit camp científic, sinó que tenia una bona formació geològica per a atacar amb iniciativa pròpia altres viaransys.

La situació de Manresa, la seva estimada vila natal, li era un gran tema de treball al qual consagrà amor i no pocs esforços, uns cops com a tema de cultura en general, com els lleures dedicats al centre excursionista manresà, altres cops en treballs de recerca sobre la comarca en temes de la seva especialitat geològica. Mogut per aquest afany emprengué l'estudi de molts problemes sobre els quals, darrerament, estava treballant. Amb la meticulositat i cura que el distingia enfocà el problema de la datació exacta de l'edat dels terrenys eocènics de la comarca del Bages, mitjançant l'exacta determinació dels foraminífers fòssils del grup dels nummulits, dels quals aviat va ésser un veritable especialista. D'aquesta època són alguns dels seus treballs més remarcables i que replantegen de bell nou la divisió estratigràfica de l'Eocè català, sobretot de les valls del Llobregat i del Cardener i la correlació amb les capes de Montserrat, aquest darrer treball en col·laboració amb Llopis Lladó.

Qualsevol problema de la geologia comarcal atreia la seva mirada encuriosida i intelligent. Les graveres de Puigberenguer li portaren l'oportunitat de salvar de la destrucció alguns ossos de mamífers: cavalls, defenses d'elefants, etc., que foren un document d'inestimable valor i únic per a la datació i l'estudi de les terrasses del Cardener, que publicarem conjuntament. Així, a poc a poc, anava dominant la coneixença de la comarca, la qual cosa li permeté treballs de conjunt sobre la geomorfologia del Bages, de la Segarra i de la Conca de l'Anoia. Les hores i els dies que li deixaven lliures les seves tasques de professor, les aprofitava per sortir de la comarca

i estudiar altres temes, com la geologia del Pirineu del Berguedà o la geologia de la comarca d'Olot o el periglaciariisme del Pirineu lleidatà de la vall del Segre. Temes potser heterogenis, però sobre els quals tot seguit esdevenia especialista, perquè una de les seves qualitats era la facilitat amb què dominava i es familiaritzava amb qualsevol tema nou.

Una altra de les seves habilitats que cal remarcar era la cartografia geològica, en la qual havia tingut un bon mestre, el doctor Llopis Lladó. A en Masachs, se li deuen alguns mapes geològics importants. Havíem començat plegats la cartografia de l'Empordà, en la qual treballà amb tota cura per tal de satisfer les necessitats d'una empresa petrolera. Després seguí amb el full del mapa geològic nacional a escala 1:50.000 corresponent a Banyoles (n.º 295 del mapa geològic d'Espanya). És de remarcar també el mapa corresponent al full de Manresa (n.º 365), al qual aportà novetats interessants, com la datació de la conca salina catalana i l'edat de les capes roges que comencen a Manresa i assenyalen el pas del règim marí al continental, que abans creïem que es feia al començament de l'Oligocè, i en Masachs, amb la col·laboració dels paleontòlegs, demostrà que es feia abans, dintre del mateix Eocè. Així mateix són dignes de ser mencionats els fulls del mapa nacional geològic n.º 290, Isona, i 361, Guissona, el primer dels quals és el primer full aparegut del Pre-pirineu lleidatà i en el segon, com en l'anteriorment mencionat de Manresa, s'hi representen adequadament les distintes fàcies petrogràfiques dels terrenys i llurs variacions laterals, novetat no gaire freqüent en els mapes publicats fins aleshores. Quatre fulls del mapa geològic nacional que per si sols serien suficients per a acreditar un geòleg.

L'impuls que portava li hauria permès d'anar molt més enllà, però començà a flaquejar-li la salut. La primera operació satisfactòria feta a París li permeté de reprendre les seves activitats, encara que amb energies físiques moderadament esperançadores, tan indispensables per a un geòleg. Així i tot, seguí treballant amb l'entusiasme i la constància de sempre. Darrerament havia organitzat al seu voltant un equip d'amics i de deixebles amb els quals havia constituït una secció de la Institució Catalana d'Història Natural existent a Barcelona com a filial de l'Institut d'Estudis Catalans, secció que havia començat a publicar un butlletí on es dóna compte de les activitats desplegades a Manresa. La ploma d'en Masachs no hi faltava gairebé mai i és allí on aparegueren les seves nou comunicacions pòstumes.

En total, des de 1942, data del seu primer article, es registren una cinquantena de treballs, que tant pel seu nombre com per la qualitat mateixa li acrediten un nom perdurable en la bibliografia geològica catalana.

Però dels seus darrers quefers d'aquesta època final de la seva vida, en conec menys detalls, car el veia menys sovint perquè solia passar un dia a la setmana al Museu del Seminari Conciliar de Barcelona, on classificava nummulits i altres fòssils. Això feia que només el veiés ocasionalment i no canviéssim tan sovint impressions sobre la seva feina.

Tant és així que el dia del seu enterrament vaig restar sorprès en constatar les seves darreres activitats. Vaig poder veure per primera vegada l'obra que havia realitzat silenciosament, modestament, com era ell, en el museu de la Universitat. Em consta que aquests darrers anys era la il·lusió de la seva vida, integrar-se a l'antiga escola de perits de mines, avui incorporada a l'Escola Politècnica de Manresa. El 26-XI-1980 la nova llei li permeté prendre possessió de la càtedra de Geologia de la susdita Escola; fou una il·lusió assolida amb tots els honors ben merecuts: la màxima categoria sense abandonar la seva estimada vila natal. Per això, ben justament, heu dedicat al seu nom el «Centre d'Estudis Geològics», car n'era el seu fundador i animador. I l'últim servei que ha fet a ambdues, a la Universitat i a Manresa, ha estat aquest llibret-guia per a futurs geòlegs i miners que ara surt com a homenatge pòstum: el millor que sens dubte podíeu fer-li. Que Déu us ho pagui.

Amics: sé que aquest esbós breu de la seva obra és incomplet, perquè hi manca quelcom de molt important: el seu mestratge i l'escalf del seu entusiasme, produït en el patronat del seu Museu de Manresa, en el centre associat de la Universitat Nacional a Distància, en el grup autònom de la Institució Catalana d'Història Natural i en totes aquelles iniciatives de les quals era l'ànima. La seva gestió cultural em plena tota una època de la vida de Manresa. Però la meua admiració a la seva obra de

professor no m'atreveixo a comentar-la davant vostre, car no sóc l'encarregat de fer-ho i, en tot cas, ningú millor que vosaltres i sobretot el gran nombre dels aquí presents en sou el més perdurable testimoni.

Moltes gràcies.

Lluís SOLÉ i SABARÍS
de l'ICHN

BIBLIOGRAFIA DE VALENTÍ MASACHS I ALAVEDRA

1940. (En col·lab. amb L. Solé Sabarís). Edad de las terrazas del río Cardener en Manresa. *Asoc. Est. Geol. Medit. Occid.*, VI (2), 6 pp.
1942. El Eoceno entre Monistrol y Manresa; determinación de su estratigrafía por los Nummulites. *Las Ciencias*, VII (2): 317-332.
1942. Las variaciones estacionales en el derrame fluvial de la vertiente sur de los Pirineos. *Est. Geogr.*, 7: 405-422.
1942. Régimen de los ríos andaluces. Variaciones estacionales. *Est. Geogr.*, 9: 865-880.
1943. (En col·lab. amb N. Llopis Lladó). El problema de los conglomerados del margen meridional de la depresión del Ebro. *Not. y Com. Inst. Geol. y Min. Esp.*, 11: 63-108.
1944. Las variaciones estacionales en los ríos de la vertiente catalano-mediterránea. *Las Ciencias*, IX (1): 68-82.
1945. Observaciones geomorfológicas sobre la Segarra. *Ilerda*, III (IV): 139-151.
1947. Los factores determinantes de la distribución espacial de los tipos de régimen de los ríos de la Península Ibérica. *Est. Geogr.*, 28: 475-491.
1947. Visión dinámica del clima de Cataluña e interpretación del régimen de sus ríos. *Pirineos*, 6: 233-261.
1948. *El régimen de los ríos peninsulares*. (Premi Alonso de Herrera 1945.) Barcelona, CSIC. Inst. «Lucas Mallada». 512 pp.+80 pp.
1948. Las crecidas y los estiajes en los ríos de la Península Ibérica. *Las Ciencias*, XIII (2): 289-308.
1948. Sobre la época de la instalación de la red hidrográfica del Segre. *Ilerda*, VI (X-XI): 175-191.
1948. Régimen hidrográfico de los derrames fluviales del nudo de los Montes Universales. *Publ. Inst. Geol. Dip. Prov. Barcelona*, VII: «Miscelánea Almera», 2a. p.: 3-37.
1949. La distribución estacional de las precipitaciones en la Península Ibérica y sus causas (trad. del alemán, E. Hessinger). *Est. Geogr.*, X: 59-128.
1950. Aportación al conocimiento del régimen fluvial mediterráneo. *C. R. Congr. de Géographie, Lisboa 1949*, II: 358-390.
1950. Aportación a una revisión del volcanismo gerundense. *Inst. Geológ. Min. Esp. Libro Jubilar (1849-1949)*, I: 357-401.
1950. (En col·lab. amb A. de Larragán, J. R. Bataller). *Mapa Geológico de España esc. 1:50.000. Explicación de la hoja n.º 361, Guissona*. Madrid, IGME 56 p.
1951. Le régime des rivières du bassin du Douro. *Un Géol. et Géoph. Inter. Assoc. Inst. d'Hidrol. Scient. Assemblée Gén. Bruxelles*, 1951, III: 292-305.
1952. Observaciones geomorfológicas en la Cuenca de Odena. *Act. i Com. Ia. Asamblea intercomarcal d'Investigadors del Penedès i Conca d'Odena, Martorell*, 1950: 209-216.
1952. Aportación a la caracterización hi-

- drológica del Pirineo. *Act. I Congr. Inst. Est. Piren., San Sebastián 1950*, V (IV): 229-248.
1952. La edad, el origen y los movimientos de las sales paleógenas de la cuenca del Ebro. *Mem. y Com. Inst. Geol. Prov.*, IX: 51-65.
1953. Aportación al conocimiento de la cronología de las terrazas fluviales del NE de España. Un valioso documento paleontológico. *Mem. y Com. Inst. Geol. Prov.*, X: 73-77.
1953. (En collab. amb J. M. Ríos). *Mapa geológico de España, esc. 1:50.000. Explicación de la hoja n.º 295, Bañolas (Gerona y Barcelona)*. Madrid, IGME, 126 p.
1953. (En collab. amb Gálvez Cañero, A. i Bataller, J. R.). *Mapa geológico de España esc. 1:50.000. Explicación de la hoja n.º 290, Isona (Lérida)*. Madrid, IGME, 113 p.
1954. España. Geografía física. El clima-Las aguas. In: Solé Sabarís, Ll.: *España. Geografía física*, II: 1-142. Montaner i Simón. Barcelona.
1954. (En collab. amb Crusafont, M. i Vilalta J. F. de). Sur l'âge du gissement potassique de la Catalogne. *C. R. somm. Soc. Géol. France*, 13 (8 novembre 1954): 304-305.
1954. Edad del horizonte de tránsito entre el Eoceno marino y las calizas con *Melanoides albigensis* Noul, en una parte del sector catalán de la depresión del Ebro. *R. Soc. Esp. Hist. Nat.*, t. *Homenaje al Prof. E. Hernández Pacheco*: 453-457.
1955. (En collab. amb Ll. Solé Sabarís i J. M. Fontboté). Continuidad de las escamas de corrimiento del Ampurdán entre Figueras y el macizo de Montgrí, y edad de su formación. *Tomo Homenaje póstumo al Dr. D. Francisco Pardillo Vaquer*, p. 145-152, Barcelona.
1956. (En collab. amb Ll. Solé Sabarís i J. M. Fontboté). Elementos estructurales de la zona axial del alto Ribagorzana. *Actes du II Congr. Inter. d'Études Pyrénéennes. Luchon-Pau, 1954*, II (1): 171-84.
1956. (En collab. amb A. de Larragán). *Mapa geológico de España, escala 1:50.000. Explicación de la hoja número 363, Manresa (Barcelona)*. Madrid, IGME, 103 p.
1958. Precisiones sobre la estructura del secundario entre Berga y el Puente de Llinás (Bergadán). *Not. y Com. Inst. Geol. y Min. Esp.*, 51: 145-164.
1959. Catalunya. El clima i les aigües. In: Solé Sabarís, Ll., *Geografía de Catalunya*, I: 161-207. Aedos. Barcelona.
1960. (En collab. amb J. García Tolsá). *Hidrología de España*. Teide. Barcelona, 276 p.
1961. Acerca de las Alveolinas paleocenas y eocenas (trad. del alemán, Luc Hottinger). *Notas y Com. del IGME*, 64: 37-86.
1961. (En collab. amb J. Montoriol Pous). Las formas periglaciares del Port de la Bonaigua y del circo de Els Erculls (Pirineo de Lérida). *Speleon*, XII (3-4): 23-38.
1962. APTO. *Ciencias de la Naturaleza*. Teide. Barcelona.
1975. Revisión del *Nummulites striatus* Brug. de parte del borde meridional de la Cuenca del Ebro. *Est. Geol.*, XXXI: 753-759.
1977. Un *Aleochoaelis* a l'Eocè de Catalunya, nou a Espanya. *Acta. Inst. Catalana Hist. Natural. Manresa*, 1.
1978. Estudio geológico de los terrenos de la heredad de Bon Repòs. *Ilerda*, XXXIX, 4 p.
1979. La evolución intraespecífica en el *Nummulites striatus*. *Est. Geol.*, 35: 533-539.
1979. Circumstàncies sedimentològiques i geomorfològiques observables a Rajadell. *Acta Inst. Catalana Hist. Natural, Manresa*, 1: 21-23.
1979. Característiques diferencials dels principals nummulits del Bages. *Acta Inst. Catalana Hist. Natural, Manresa*, 1: 24-28.
- Collaborà en:*
1979. *Diccionario enciclopédico Vergara, i Gran Enciclopèdia Catalana* (parts d'hidrografia i de mineria); *Enciclopedia Grand Larousse* (part d'hidrografia).
1980. Una interpretació de la ornamentació del *N. striatus* Brug. *Est. Geol.* (in litt.).
1981. Itineraris geològics del Bages, Berguedà, Anoia i Solsonès. (En col·laboració amb altres membres del «Centre d'Estudis Geològics» de

l'Escola Universitària Politècnica
de Manresa.)

Treballs pòstums

La presència de la daina (*Dama dama* L.),
al Bages als segles XIII i XVI. *ICHN, Man-
resa Acta* n.º 1, 1975-79: 16, 1980.

Un nou jaciment de *Lovenia (Vasconaster)*
lorioli LAMB 1902, a Catalunya. *Ibid.*, 18.

La *Scutellina nummularia* Agass a l'Eocè
del Bages. *Ibid.*, p. 18.

Noves localitats de la *Physalis alkekengi* L.
al Bages. *Ibid.*, p. 20.

Circumstàncies sedimentològiques i geo-
morfològiques observables a Rajadell.
Ibid.: 21-23.

(En col·lab. amb E. Grifell i J. R. Mata).
Una recerca espeleològica a Roca Ter-
çana (Castellar del Riu). *Ibid.*: 34-37.

Un queloni eocè (*Allaeochelys*) nou a Cata-
lunya. *Ibid.*: 38-39.

L'evolució intrespecífica de *Nummulites*
striatus (Brug.), 1792. *Ibid.*: 41-43.